

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

היחס בין תורה שבכתב לתורה שבעל פה

(על פי שיעורים של הרב אמנון בזק והרב יהודה ראק)

הוא רשע למות (במדבר לה לא), אבל נקח כפר במי שהוא רשע לכרות אבר מאיבריו. ולכן לא נכרות אותו לעולם, אבל ישלם כדי דמיו. ואם אין לו יהיה דמיו עליו חוב עד שתשיג ידו ונגאל.

9. הרמב"ן:

עין תחת עין - הידוע בקבלת רבותינו שהוא ממון (מכילתא כאן, ב"ק פד.), ויבא כלשון הזה בתשלומין ומכה נפש בהמה ישלמנה נפש תחת נפש (ויקרא כד יח). ...

ועל דרך הפשט אין הצלה מזאת השאלה, לבד אם יאמרו כי המכה אשר יתן מום בעמיתו (ויקרא כד יט) והוא מום קבוע שישאר בו, כגון עין יד ורגל וכויה שישאר ממנה הרושם לעולם, אז נעשה כמותה בגופו, והוא מה שאמר (שם כ) כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו, ואין בזה תשלומי שבת ורפוי כלל. אבל אשר יכה אותו באבן או באגרופ על בגדיו ונפל למשכב ונתרפא רפואה שלימה ולא נשאר בגופו מום, בזה אמר (לעיל פסוק יט) רק שבתו יתן ורפא ירפא. והנה הכתוב שהזכיר כויה ופצע וחבורה, כפי משמעו כל הנזקים האלו בכלל הזה, והפצע והחבורה יתרפאו לגמרי. ומה שאמר הכתוב שם (ויקרא כד יט) ואיש כי יתן מום בעמיתו רצה לכלול כל המכות, שלא האריך שם להזכיר פצע וחבורה וכויה, ואמר מום, כי כל מכה יעשה מום לשעתו, ואפילו המתרפא נקרא מום ... והכלל כי הקבלה בכל מקום אמת

10. הרמב"ם במורה הנבוכים (חלק ג', פרק מ"א):

שם עונש כל חוטא לזולתו בכלל - שיעשה בו כמו שעשה בשוה. אם הזיק בגוף - ינזק בגופו; ואם הזיק בממון - ינזק בממונו... ומי שחסר אבר - יחוסר אבר, "כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו".

ולא תטריד רעיוןך בהיותנו עונשים הנה בממון, כי הכוונה הנה לתת סבת הפסוקים ולא סבת דברי התלמוד. ועם כל זה, יש לי במה שאמרו בו התלמוד - דעת, ישמע פנים בפנים. והמכות אשר אי אפשר לעשות כיוצא בהם בשוה - דינם בתשלומין: "רק שבתו יתן ורפא ירפא".

11. הרמב"ם בהלכות חובל ומזיק (פרק א', הלכה ה'):

ומנין שזה שנאמר באיברים "עין תחת עין וכו'" תשלומין הוא? שנאמר: "חבורה תחת חבורה" (שמות, פרק כ"א, פסוק כ"ה), ובפירוש נאמר: "וכי יכה איש את רעהו באבן או

1. דברים, כ"ה, י"ב:

יֵא כִּי-יִנְצוּ אַנְשִׁים יַחְדּוֹ אִישׁ וְאָחִיו וְקָרְבָּה אִשְׁתׁ הָאֶחָד לְהַצִּיל אֶת-אִשְׁתּוֹ מִיַּד מִפְּהוֹ וְשָׁלַחָה יָדָהּ וְהִחְזִיקָהּ בְּמַבְשָׁיו . יב וְקָצַתָּהּ אֶת-כַּפֶּה לֹא תַחֹס עֵינֶךָ .

2. רש"י בפרשתנו:

קצותה את כפה - ממון דמי בשתו הכל לפי המבייש והמתבייש או אינו אלא ידה ממש נאמר כאן לא תחוס ונאמר להלן בעדים זוממין (לעיל יט) לא תחוס מה להלן ממון אף כאן ממון

3. שמות כ"א, כ"ד - כ"ה:

כב וְכִי-יִנְצוּ אַנְשִׁים וְנִגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וַיִּצְאוּ יָדָיָהּ וְלֹא יִהְיֶה אֶסּוֹן עֲנוּשׁ יַעֲנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יִשְׁתִּי עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בְּפִלְלִים . כג וְאִם-אֶסּוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ כַּד עֵין תַּחַת עֵין שֶׁן תַּחַת שֶׁן יָד תַּחַת יָד רָגַל תַּחַת רָגַל . כה כִּי יִנְצֶה תַּחַת כִּי יִנְצֶה פָּצַע תַּחַת פָּצַע חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה .

4. ויקרא כ"ד, י"ט - כ':

"ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו, שבר תחת שבר, עין תחת עין, שן תחת שן. כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו"

5. רש"י בשמות:

עין תחת עין - סימא עין חבירו נותן לו דמי עינו כמה שפחתו דמיו למכור בשוק וכן כולם ולא נטילת אבר ממש כמו שדרשו רבותינו בפרק החובל (ב"ק פד)

6. הרשב"ם - שמות כ"ד כ"א:

"עין תחת עין - דמי עין שכוותה (כמוה)"

7. רס"ג (שדברי מובאים בפירוש ראב"ע):

"עין תחת עין - אמר רב סעדיה, לא נוכל לפרש זה הפסוק כמשמעו. כי אם אדם הכה עין חברו וסרה שלישית אור עיניו, איך יתכן שיוכה מכה כזאת בלי תוספת ומגרעת, אולי יחשיך אור עינו כולו. ... והכלל לא נוכל לפרש על דרך מצוות התורה פירוש שלם, אם לא נסמוך על דברי חז"ל".

8. ראב"ע (הבאנו את דבריו המצוטטים ברמב"ן)

ואמר ר"א כי כוונת הכתוב לומר שהוא חייב בכך אם לא יתן כפרו. והכתוב אוסר עלינו שלא נקח כפר לנפש רוצח אשר

שמכבידן ספר תורה ואוהבין אותו, ואומר: מה שבספר תורה נוח לשמור מכל התלמידי חכמים שמחמירין ודורשין וגוזרין עלינו ומכבידין. ומתוך כך שונאין את התלמידי חכמים ואינם קמים מפניהם. שהרי היה להם לאהוב אותן, שפעמים שהם מקילין עליהם, כמו הכא, שהספר תורה לפום ריהטא נראה שמצוה להכותם ארבעים מכות, ואתו רבנן ובצרי חדא, שאין מכין אותם אלא ל"ט"

20. הגר"א בביאורו "אדרת אליהו" בתחילת פרשת משפטים: "אבל ההלכה עוקרת את המקרא, וכן ברובה של פרשה זו, וכן בכמה פרשיות שבתורה, והן מגדולת תורתנו שבעל פה, שהיא הלכה למשה מסיני והיא מתהפכת כחומר חותם... וכמו שאמרו: כמה טפשאי אינשי דקיימי מקמי ספר תורה וכו' ואתו רבנן וכו', וכן בפיגול ורוב התורה. על כן צריך שיידע פשוטו של תורה, שיידע החותם."

21. הרמב"ם (הל' סנהדרין י"ז, א): "כיצד מלקין את המחוייב מלקות?... וזה שאמר 'ארבעים' - שאין מוסיפין על הארבעים אפילו היה חזק ובריא כשמשון, אבל פוחתין לחלש... לפיכך אמרו חכמים שאפילו הבריא ביותר - מכין אותו שלושים ותשע, שאם יוסיף לו אחת - נמצאת שלא הכהו אלא ארבעים הראויות לו."

22. הרדב"ז:

"ויש לומר דטעמא יהיב, אמאי דרשי לה רבנן הכי, מדלא כתיב 'שלושים ותשע יכנו', משמע דארבעים ראויות לו... ומשום הכי דחקו לפרש 'במספר הסוכם את הארבעים', שאם יוסיף לו אחת - נמצא שלא הכהו אלא ארבעים הראויות לו."

23. אברבנאל:

"ולפי שהכוונה הא-לוהית דקדקה בלתי הוסיף על הארבעים... לכן בא בקבלתם ז"ל שהמלקות יהיה ל"ט מכות, ושעל כל פנים יחסר מארבעים. והטעם בזה הוא כדי שלא יפשע ולא יעבור ממספר הארבעים."

24. הרמב"ם במורה הנבוכים (ח"ג פמ"א):

"ויש גם במנין המלקיות חכמה, מפני שיש קצבה לתכליתן, ואין קצבה לכל אדם, אלא כל אדם אינו לוקה כי אם כפי יכולת סבלו, ותכלית המלקיות ארבעים ואפילו היה סובל מאה."

25. ראב"ע:

"היה נראה לנו שיש עוון שיוכה עליו עשר, גם עשרים, ופחות ויותר. והעד - 'כדי רשעתו', רק לא יוסיף על ארבעים, לולי דברי הקבלה, והוא לבדו האמת."

"ויש אומרים כי טעם 'רשעתו' - במכות גדולות או קטנות, וכולם במספר ארבעים."

26. ראב"ע בפירוש הקצר לשמות כ"א, כד:

"והכלל, לא נוכל לפרש על דרך מצוות התורה פירוש שלם אם לא נסמוך על דברי חז"ל, כי כאשר קיבלנו התורה מן האבות - כן קיבלנו תורה שבעל פה, אין הפרש ביניהם."

27. אברבנאל:

"ואמנם אמרו 'ארבעים יכנו לא יוסיף' - אינו לחייב שיהיה מספר הארבעים מלקות תמיד, כי פעמים יהיה מעט כדי רשעתו. אבל הכוונה היא להזהיר שלא יוסיף במספר הארבעים כמנהג הסכלות להלקות בני אדם באכזריות נמרץ

באגרוף וגו' רק שבתו יתן ורפא ירפא" (שמות, פרק כ"א, פסוק י"ט). הא למדת, ש"תחת" שנאמר בחבורה - תשלומין, והוא הדין ל"תחת" הנאמר בעין ובשאר איברים.

12. הרמב"ן:

והראיה לדברי חכמים מה שאמר למעלה (פסוק יט) רק שבתו יתן ורפא ירפא, ואם נעשה באיש אשר יכה את רעהו כאשר עשה בו, מה ישלם אחרי כן, והוא גם הוא צריך שבת ורפוי. ואין טענה מפני המתרפא מהרה, כי אין זה פשוטו של מקרא. אבל הכתוב ידבר בכל אדם. וגם אם נתרפא יותר מהר, כבר לקחנו נקמתו ממנו כי עשינו לו כאשר עשה בשוה:

13. רמב"ם בהלכות חובל ומזיק, פרק א', הלכה ג'-ה':

(ג) זה שנאמר בתורה "כאשר יתן מוס באדם כן ינתן בו" - אינו לחבול בזה כמו שחבל בחבירו, אלא שהוא ראוי לחסרו אבר או לחבול בו כמו שעשה. ולפיכך משלם נזקו. והרי הוא אומר (במדבר, פרק ל"ה, פסוק ל"א) "ולא תקחו כופר לנפש רוצח" - לרוצח בלבד הוא שאין כופר, אבל לחסרון איברים או לחבלות יש כופר.

(ד) וכן זה שנאמר בחובל בחבירו ומזיקו "לא תחוס עינדך" - שלא תחוס בתשלומין, שמה תאמר: "עני הוא זה ושלא בכוונה חבל בו, ארחמנו, לכך נאמר "לא תחוס עינדך".

(ה) ומנין שזה שנאמר באיברים "עין תחת עין וכו' " תשלומין הוא? שנאמר: "חבורה תחת חבורה", ובפירוש נאמר: "וכי יכה איש את רעהו באבן או באגרוף וגו'" רק שבתו יתן ורפא ירפא" (שמות, פרק כ"א, פסוק י"ט). הא למדת, ש"תחת" שנאמר בחבורה - תשלומין, והוא הדין לתחת הנאמר בעין ובשאר איברים.

14. פרשת המלקות (דברים כ"ה, א-ג):

"כי יהיה ריב בין אנשים - ונגשו אל המשפט ושפטום, והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע: והיה אם בן הכות הרשע - והפילו הש"פ והכהו לפניו כדי רשעתו במספר: ארבעים יכנו לא יוסיף, פן יוסיף להכותו על אלה מכה רבה ונקלה אחיד לעינדך."

15. משנה מכות כב ע"א:

"כמה מלקין אותו? ארבעים חסר אחת, שנאמר 'במספר ארבעים' - מנין שהוא סמוך לארבעים. רבי יהודה אומר: ארבעים שלימות הוא לוקה."

16. הגמרא מכות כב ע"ב:

"מאי טעמא? אי כתיב 'ארבעים במספר' - הוה אמינא ארבעים במניינא. השתא, דכתיב 'במספר ארבעים' - מנין שהוא סוכם את הארבעים."

17. הרא"ש בפסחים (פ"י ס"י מ):

"שכן דרך המקרא, כשמגיע המנין לסכום עשירית פחות אחת - מונה אותו בחשבון עשירית, ואינו משגיח על חסרון האחד. כיוצא בו 'כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים' (בראשית מ"ו, כז), וכן 'ארבעים יכנו'."

18. הגמרא:

"אמר רבא: כמה טפשאי שאר אינשי, דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה. דאילו בספר תורה כתיב 'ארבעים', ואתו רבנן בצרו חדא."

19. רבי יוסף בכור-שור על אתר:

"ומכאן אמרו 'כמה טפשאי הנך אינשי...', כלומר -

כאשר יישר בעיני השופט לעשות, עד שהרבה פעמים ימותו אנשים מהמלקות".

28. שמות כ"א, כב:

"וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון - ענוש יֵענש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפללים".

29. ראב"ע וחזקוני:

"וטעם 'כאשר ישית עליו בעל האשה' - אם קבל למלאות רצון הבעל - יתן לו... ואם לא ירצה לתת כאשר ישית עליו - ילך לבית דין ויתן על פיהם".

30. תנחומא במדבר כג; (מובא ברמב"ן):

"ולמה ארבעים? אלא האדם הזה נוצר לארבעים יום, ועבר על התורה שנתנה למשה לארבעים יום, ילקה ארבעים ויצא ידי עונשו".

31. אברבנאל:

"ועל דרך הפשט היה המלקות על המריבות: אם לתובע - כשיתבע מה שאינו ראוי ואינו אמת, ואם לנתבע - המכחש לאמת, או שנשבע. כמו שהיום הוא מנהג פשוט בכל ארצות ישמעאל והתוגר, ש'אשר ירשיעון אלהים' - רוצה לומר, השופטים - גם בדיני ממונות ילקה כפי דעת השופט כענין רשעתו, וילקה בפני השופט".

32. הגמרא מכות ד ע"ב

"כל המשלם אינו לוקה"

33. הרמב"ן

"על דרך קבלת רבותינו שהמלקות הוא בחייבי לאוין - מה עניין לו בריב אשר בין שני האנשים?... לפיכך דרשוהו בעדים זוממים...".

"ויתכן שיהיה ריב בין אנשים וילקה בו, כגון שחבל בו בפחות משווה פרוטה, או שקילל חבירו בשם... ודיבר הכתוב בהווה, כי בעל הריב יגישו לבי"ד ועל ידו ילקה".